

MOTÍV VZBURY PROTI UTRPENIU, NEĽUDSKOSTI A NESLOBODE V ČESKEJ A SLOVENSKEJ ROMANTICKEJ LITERATÚRE

Preromantizmus a romantizmus

(koniec 18. st. – polovica 19. st.)

- Veľká francúzska revolúcia (1784 – 1789), buržoázne revolúcie (1848 – 1849) → rozpad feudalizmu a nástup kapitalizmu
- prevládajú kapitalistické výrobné vzťahy, ale nespĺnili sa predstavy o slobode a rovnosti
- svet ovládla moc peňazí, ovplyvnila aj základné ľudské hodnoty (láska, priateľstvo, rodina) → človek, ktorý nedokázal realizovať svoje predstavy, sa cíti zbytočný a opustený → odpor voči klasicistickej harmónii
- romantizmus – protiklad k osvietenenskému racionalizmu, proti rozumu sa začína zdôrazňovať cit, vzniká nová filozofia – idealizmus (Hegel) – myšlienka, vedomie a duch sú prvotné, hmota a bytie druhotné
- preromantizmus – obrat od rozumu k citu
- iracionalizmus – filozofický smer v idealistickej filozofii popierajúci vedecké, rozumové a logické poznávanie, uprednostňuje sa vieru a inštinkt
- sentimentalizmus – filozofický a literárny smer, v popredí sú city, citové zážitky, súcit k biednym a utláčaným
- v spoločnosti sa zdôrazňovala úloha jednotlivca (subjektivismus)
- vzniká kult jednotlivca (individualizmus), ktorý vzdoruje osudu a pomáha ľudstvu (titanizmus)
- súčasne sa medzi jeho vnútorným svetom a ostatným svetom začínali rozpory
- človek pociťoval osamelosť a upadal do pesimizmu

Romantická literatúra

- literatúra sa v romantizme chápe ako prostriedok poznania tajomstiev života, nástrojom tohto poznania je fantázia ako protest proti stiesňujúcej skutočnosti a túžba po krajšom živote
- hrdina je v ustavičnom rozpore so skutočnosťou, pociťuje osamotenosť, túži po ideále (láska, sloboda), búri sa proti spoločenským konvenciám, stávajú sa vydedencami spoločnosti
- autor zväčša vkladá do svojej postavy autobiografické črty (autoštylizácia)
- konflikt romantizmu spočíva v rozpore medzi snom a realitou a uplatňuje sa tu „harmónia kontrastov“ (napr. krása a ošklivosť)
- narúšajú sa hranice medzi literárnymi druhmi a žánrami (synkretizmus)
- témy – návrat do minulosti (historizmus), obrat k ľudovej slovesnosti; prvky hovorovej reči
- hlavný literárny druh – lyrika (fantázia); epika – básnická poviedka, lyricko-epické útvary – balada

Karel Hynek Mácha

- básnik (nenapodobňoval iba folklór)
- študoval právo, v Litoměřiciach pracoval v advokátskej kancelárii, žil v biede, infekčná choroba ⇒ zomrel mladý
- próza:
 - pocity osamelosti a zbytočnosti – *Křivoklad* (historická), *Marinka* (autobiografická)
 - vydedenci v spoločnosti – román *Cikáni*
- lyricko-epická skladba *Máj*:
 - 4 spevy, 2 intermezzá
 - Vilém, ktorého otec v mladosti vyhnal z domu, sa stáva vodcom zbojníkov, zavraždí zvodcu svojej miléj nevediac o tom, že je to jeho otec; Jarmila (jeho milá) sa zo zúfalstva utopí, Viléma popravia
 - reflexia a obrazy prírody (lyrika), stupňujúci sa dej (epika)
 - kontrast prírody a lásky s neúprosnou smrťou a strašnými udalosťami
 - Vilém – romantický hrdina (búri sa proti spoločnosti, je osamelý, hynie)

Ján Botto

- najmladší zo štúrovcov
- študoval v Levoči, tu si osvojil názory štúrovcov, ktorí sem prišli po zosadení Ľudovíta Štúra z bratislavskej katedry
- rozvinul typ romantickej balady:
 - baladický hrdina splýval s okolím a situáciami
 - dynamiku deja dosahoval stupňovaním hrôz
 - využíval dialóg, zvukomalebné slová, skratky
- balada *Žltá ľalia*:
 - mravný konflikt – manželia si dajú sľub vernosti, ktorý sa nemá porušiť ani smrťou, ale Eva daný sľub nedodrží a po Adamovej smrti sa vydá
 - za morálny priestupok nasleduje trest – mŕtvý manžel prichádza o polnoci po svoju nevernú manželku, ktorá zomiera v jeho náručí
 - prevláda dialóg, ktorý umožňuje prehlbovanie napätia deja a tragiky, záverečný dialóg má rýchly spád
- balada *Margita a Besná* – baladická príhoda o smrti siroty, ktorá musí zomrieť pre žiarlivosť macochy
- *Smrť Jánošíkova*:
 - 9 spevov + lyrický predspev
 - predsmrtné vízie a smrť Jánošíka
 - lyricko-epická, reflexívna skladba, črty rôznych žánrov (balada, elégia, hrdinský spev)
 - idealizácia
 - 1. spev – oslava Jánošíka a jeho družiny a ich odboja proti poddanskej porobe a zdieraniu, na záver – vatra (symbol slobodného života) dohára, družina sa dozvedá o lapení Jánošíka a uvedomuje si svoj koniec
 - 2. spev – zľapanie Jánošíka (zrada)
 - 3. spev – opis čierneho mesta – tyrana, ktorý ho väzní, za Jánošíkom prichádza v podobe duše ľudu jeho milá a lúčia sa
 - 4. spev – najpochmúrnejší, noc vo väzení, sen Jánošíka o mladosti
 - 5. spev – báseň o slobode, Jánošík ospravedľňuje svoje činy tým, že už nemohol vydržať útlak poddaného ľudu
 - 6. spev – nádej, že chmáry naveky nezastrú slnko, že túžba po slobode bude večne živá, Jánošík sa pred popravou odmietne modliť za seba, no modlí sa za ľud
 - 7. spev – Jánošíkova poprava, smúti nebo i zem, Jánošík sa lúči s rodným krajom a spomína na svoj boj
 - 8. spev – zobrazuje Slovensko ako zakliatu krajinu, Jánošík sa stáva symbolom slobody a boja proti krivde
 - 9. spev – alegorický – Jánošíkova svadba s kráľovnou víl → nesmrteľnosť
 - kontrast medzi tragizmom a heroizmom

Janko Král'

- pochádzal z chudobnej meštianskej rodiny
- najrevolučnejší a najsubjektívnejší štúrovec
- v revolučnom roku 1848 chodí s J. Rotaridesom a vyzýva sedliakov na vzburu proti pánom
- organizoval odchod z Bratislavy do Kežmarku – báseň *Duma bratislavská*
- jeho poézia najhlbšie zobrazuje romantický rozpor medzi snom a skutočnosťou a harmóniu protikladov, čo ju najviac spája s európskym romantizmom
- básnikova nespokojnosť však nepramení iba z rozorvanosti jeho ducha, ale aj z bezútešných pomerov ľudu, pochopil, že národné otázky nemožno vyriešiť bez vyriešenia sociálnych problémov
- balady (epický žáner ľudového pôvodu, dej má pochmúrny, tragický, vystupujú tu nadprirodzené bytosti, balada má tragický koniec, hrdina zahynie, alebo býva potrestaný, námety z ľudových povestí):
 - ich hrdinovia nezostávajú k svetu pasívni, neprijímajú údely osudu, ale sa mu vzpierajú, pociťujú ustavičný rozpor medzi ideálom, predstavou a skutočnosťou a túžia po veľkom čine, lebo len ten môže človeka obrodíť
 - vystihujú pocity mladých ľudí, ktorí sa postavili proti svetu s odhodlaním priniesť aj tie najväčšie obete

- **Zverbovaný:**
 - dramatizovaný výjav ľudového života
 - Janík – zrastený s ľudom, syn prírody, odbojný, nepokojné črty – východisko zbraň
 - záver – výzva do boja
- **mravné konflikty:**
 - *Povešť* – potrestaná neúcta k starobe
 - *Skamenelý* – nevera milého, porušenie prísahy
 - *Kríž a čiapka* – roztopašnosť, zneuctenie hrobu
- **sociálne – *Pán v trní*:**
 - pán zbadá pri návrate z poľovačky krvavé znaky, pomätie sa, uteká, zapletie sa do trnia
 - gradácia
 - obžaloba všetkých, ktorí zdierajú ľud
- ***Kvet*:**
 - sklamanie a bolesť
 - nárek dievčaťa, ktoré matka nasilu vydala za bohatého starého vdovca; zomiera od žiaľu
- ***Zakliata panna vo Váhu a divný Janko* (1844):**
 - vyjadrené všetky rozpory, smútok, nespokojnosť so svetom, ale aj láska k ľuďom a vôľa priniesť im slobodu
 - prvá časť:
 - lyrický opis svojho vnútra, nenachádzajúceho nikde pokoj
 - kontrast – idylický obraz prírody
 - dedina i najbližší ho nechápu – je divný, hrdý, ukrutný, divý
 - druhá časť:
 - baladický príbeh
 - Janko uvidí zakliatu pannu vo Váhu a vrhne sa do vody, aby ju zachránil
 - pastierik prináša novinu o Janíkovej smrti
 - lyrický hrdina Janko (autor sa sám zúčastňuje na vytváraní situácií), nespokojenec, chce oslobodiť zakliatu pannu, ale zahynie vo vlnách Váhu
 - hrdina nenachádza nikde porozumenie, preto sa uťahuje do samoty, kde sa cíti najlepšie
 - konflikt balady spočíva v túžbe po veľkom čine, ktorý však nemožno vykonať, autor využíva epické prostriedky (rozprávanie, opis) na zdôraznenie tragickosti príbehu
- výzvy do boja – *Jarná pieseň* – revolučná báseň 1849, zamýšľa sa nad slobodou a vyzýva Slovákov do boja
- *Slovo, Krajinská pieseň*
- oslava slobody a smútok nad jej stratou – *Orol vták, Orol, Piesne*

Samo Chalupka

- bol jedným zo zakladateľov Spoločnosti česko-slovanskej
- zúčastnil sa povstania v Poľsku
- jeho tvorba najplnšie stelesňuje vlastenecké cítenie celej generácie, hrdinovia majú najbližšie k ľudovej zbojníckej a vlasteneckej tradícii – vždy sú to statoční junáci, ktorí bojujú za slobodu, proti útlaku a nespravodlivosti a preto musia trpieť alebo zomrieť
- forma a jazyk jeho básní vychádza z ľudovej poézie
- chcel napísať dejiny Slovákov → zbierka básní *Spevy*:
 - výzva do boja proti národnému a sociálnemu útlaku, proti odrodilstvu
 - veľký úspech najmä medzi mládežou
- ***Mor ho!***
 - historická hrdinská lyricko-epická báseň, idea slobody, vlastenectva a demokracie
 - dej básne (172 veršov) je stručný – autor zobrazuje slovenský kraj, zvažujúci sa od Tatier k Dunaju, tábor Rimanov, pyšného cisára s jeho vojskom a družinu hrdých slovenských poslov, ktorí prišli ponúknuť mier dobyvačnému rímskemu cisárovi
 - spupný cisár odmieta dary s vyhrážkou, že zotročí celý národ, junáci sa vrhli naňho s výkrikom Mor ho!, v boji proti presile všetci padli, ale cisár je zahanbený, keď vidí hromady svojich mŕtvych vojakov

MATURITNÁ TÉMA 4: SLOVENSKÁ ROMANTICKÁ LITERATÚRA (BOTTO, KRÁL, CHALUPKA)

4/4

- v básni stoja proti sebe dva protikladné svety – krásna vlasť s hrdými obyvateľmi a na druhej strane násilní, výbojní dobyvatelia, ktorí chcú náš národ zotročiť
- slovenskí junáci zomierajú za vznešené ideály – mier, slobodu, rovnosť, ale morálne víťazia a naopak víťaz na bojisku zostáva s hanbou otrokára
- hrdina – kolektívny
- básne s Jánošíkovskou tematikou:
 - hrdinstvo ľudu, boj proti feudálom
 - báseň *Likavský Väzeň*:
 - Jánošík verí, že sa dostane na slobodu
 - kolektívny hrdina
 - v tejto a v ďalších básňach – monumentalizmus – úzka súvislosť básne s nejakým statickým úkazom (hrad, rieka, bralo)
 - vatra – symbol slobody
 - báseň *Junák, Kráľohľská*
- básne s tematikou protitureckého odboja:
 - *Boj pri Jelšave* – víťazia Slováci
 - *Turčín Poničan*:
 - veršovaná povesť
 - poturčenec odnáša ženu do otroctva, zistí, že je to jeho matka, matka s ním nezostáva v prepychu, ide späť na Slovensko
 - *Branko* – zvolenský zbojník – bojovník za práva ľudu proti pánom